

TIPURI NETRADIȚIONALE DE STAT ȘI DREPT

NON-TRADITIONAL TYPES OF STATE AND LAW

DOI: 10.5281/zenodo.3707596

CZU: 340.1+342.2

Boris NEGRU,
doctor în drept, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

The article analyzes, from the historical perspective, different non-traditional types of state and law: during the transition period, the Islamic State and law (Islamic), the police state, the imitative state (the imitation of the state). The analysis is performed based on the consultation of a wide range of specialized literature, as well as of their own analytical observations.

Keywords: state, law, transitional period, Muslim, Qur'an, police state, state

REZUMAT

În articol se analizează, din perspectiva istorică, diferite tipuri netradiționale de stat și drept: în perioada de tranziție, statul și dreptul musulman (islamic), statul polițienesc, statul imitativ (imitația statului). Analiza este efectuată în baza consultării unei game ample de literatură de specialitate, precum și a propriilor observații analitice.

Cuvinte-cheie: stat, drept, perioadă de tranziție, musulman, coran, stat polițienesc, stat imitativ.

Statul și dreptul perioadei de tranziție.

Această calitate se atribuie statelor și sistemelor de drept care nu se încadrează în sistemul existent al tipurilor istorice de stat și drept și se află la intersecția unor tipuri istorice diferite. Ca regulă, aceste state și sisteme de drept apar în urma unor tulburări sociale de proporție (revoluții, lovituri de stat, războaie, reforme radicale nehibzuite până la capăt etc.). Starea de tranziție a statului și dreptului nu e ceva neobișnuit, ieșit din comun sau, cu atât mai mult, excepțional. Aceasta e o stare comună caracteristică statelor și sistemelor de drept care obiectiv există în toate societățile și în toate regiunile lumii. Ea se întâlnește pe parcursul întregii istorii de dezvoltare a statului și dreptului. Calitatea de stare de tranziție statul și dreptul o capătă în situația când acestea se află între două tipuri istorice distincte, urmând să treacă la unul din ele.

Statelor tranzitorii le sunt caracteristice următoarele trăsături. În primul rând, statele acestei perioade nu au o bază socială solidă, stabilă, fapt ce determină caracterul lor provizoriu, de durată relativ mică.

În al doilea rând, acestor state le este caracteristică o stratificare socială exagerată, prezența unor interese sociale, diametral opuse, lipsa unei pătri sociale mijlocii care ar putea asigura statului stabilitate.

În al treilea rând, aceste state au o economie tranzitorie specifică, cum ar fi, bunăoară, trecerea de la o economie haotică la una civilizată, de la o economie planificată centralizată la o economie de piață.

În plan politic, acestor societăți le pot fi caracteristice anumite blocuri sociale, cum ar fi, de exemplu, cazul statelor care s-au eliberat de jugul colonial în a doua

jumătate a secolului XX, unde diferite pătri sociale s-au unit, având ca bază interesul național general.

Practica internațională de dezvoltare statală ne convinge în faptul că nu au existat state care să nu fi trecut prin perioade de tranziție. E altceva că acestea, la diferite popoare, la diferite etape de dezvoltare istorică, pot fi mai scurte sau mai îndelungate.

Pentru orice țară, perioada de tranziție constituie o etapă specială de evoluție nu numai a statului și dreptului, ci și a societății însăși, pe baza căreia acestea apar, se dezvoltă, își schimbă substanțial toate aspectele. Procesul tranzitoriu, de la un tip istoric de stat și drept la altul, e unul complex, multidimensional, contradictoriu. Aflându-se în centrul procesului respectiv și având o influență majoră, statul, ca regulă, urmează să soluționeze două sarcini complexe ce se condiționează reciproc. Una din ele e bogată de reorganizare a mecanismului statal, de schimbarea esenței, conținutului, structurii, formelor, metodelor și mijloacelor de activitate. Cea de-a doua sarcină se referă la schimbarea societății, reformarea economiei, stabilirea unor noi orientări în politica internă și externă, formarea unei noi ideologii etc.

De remarcat și faptul că, la una și aceeași etapă de dezvoltare istorică, deosebim perioade de tranziție ce se deosebesc radical unele de altele. Acest lucru se observă și la etapa contemporană. Astfel, perioadele de tranziție a unor state din Africa, Asia, America Latină se deosebesc esențial de perioadele de tranziție a statelor din Europa Centrală și de Est. Același lucru poate fi spus și despre statele care au apărut în urma prăbușirii imperiului sovietic, dezmembrării altor state, cum ar fi cazul fostei Iugoslavii. Având ca bază diverse ideologii, diverse niveluri de dezvoltare istorică, sarcinile propuse pentru perioada de tranziție de către aceste state

pot fi cele mai diferite. Ca urmare, rezultatele tranziției acestor state uneori pot fi chiar diametral opuse.

Politologul englez A. Aslund consideră că pot fi posibile patru moduri de abordare a problemei tranziției și, evident, fiecărui mod de abordare a problemei poate să-i corespundă modelul său de stat de tranziție [1, p. 181].

Primul mod de abordare a problemei constă în faptul că, determinând locul și rolul statului în perioada de tranziție, acestuia i se atribuie un rol exagerat de mare; el este privit ca un stat atotcuprinzător, stat care poate să se implice în toate problemele societății. O asemenea abordare a rolului statului în perioada de tranziție se asociază cu un stat totalitar și, evident, nu are nici o perspectivă.

Al doilea mod de abordare a problemei locului și rolului statului în perioada de tranziție, pornește de la premisa conform căreia statul este totalmente corupt și e chemat să exprime voința și să apere interesele elitei corupte ce se află la putere. Asemenea exemple de state ne pot servi țările din lumea a treia și unele țări ce se află în perioada de tranziție de la socialism spre capitalism.

Al treilea mod propune constituirea și funcționarea unui stat liberal, activitatea căruia trebuie să fie îndreptată inițial spre asigurarea societății cu toate cele strict necesare.

Acest mod, în viziunea experților occidentali, este cel mai răspândit și se consideră cel mai de perspectivă în perioada de tranziție de la o economie planificată, strict centralizată spre o economie de piață, adică de trecere de la socialism spre capitalism.

Al patrulea mod se bazează pe ideea statului social-democrat, care urmează să ia locul statului socialist. Particularitatea distinctă a acestui stat se manifestă mai întâi de toate, prin faptul că statul acesta

își asumă cel mai înalt grad de răspundere socială față de populație [1, p. 181].

Teoria statului social-democrat e strâns legată de asemenea teorii, cum ar fi, de exemplu, teoria statului social, teoria statului prosperității generale, teoria capitalismului poporului ș. a.

Statul și dreptul musulman (islamic).

În literatura juridică de specialitate, de obicei, se vorbește frecvent despre dreptul musulman (islamic). Despre particularitățile statului musulman, deși se vorbește, nu se menționează nimic ca despre un tip istoric de stat. Totuși, multe din particularitățile acestuia ca un stat contemporan și faptul că în prezent, conform datelor Organizației Conferinței islamice (OCI), există 56 de țări în care islamul fie că e practicat de majoritatea locuitorilor, fie că e religie de stat [4, p. 313], ne conving în necesitatea recunoașterii unui asemenea tip istoric de stat și drept.

Se știe că *islamul* [3, p. 146-163; 14] este o mare religie a lumii, care a apărut în Orientul Mijlociu, după iudaism și creștinism. A fost propovăduită mai întâi în Arabia de către profetul Mahomed, în secolul VII. Cuvântul arab *islam* înseamnă „renunțare, supunere” și arată care este ideea fundamentală a religiei islamice: credinciosul *musulman* acceptă „să renunțe la voia lui pentru voia lui Allah”. Allah (în arabă, Dumnezeu) este văzut ca fiind unicul Dumnezeu, creatorul, susținătorul și salvatorul lumii. Voia lui Allah, căreia oamenii trebuie să i se supună, este adusă la cunoștința acestora prin intermediul scrierilor sfinte, adunate într-o singură carte, *Coranul*, pe care Allah i-a relevat-o lui Mahomed, trimisul său pe Pământ. Islamul îl consideră pe Mahomed ultimul dintr-un lung șir de profeți (Adam, Avraam, Moise, Iisus și alții), afirmând că mesajul acestuia completează și desființează în același timp revelațiile atribuite profeților ce i-au precedat.

Chiar de la apariția islamului, Mahomed a insuflat părtașilor săi conștiința unei identități de grup și a legăturii dintre membrii acestuia, datorată credinței. Această conștiință a unității s-a dezvoltat în parte și din cauza persecuțiilor la care adepții noii religii erau supuși la Mecca. Remarcabila dimensiune socio-economică a practicilor religioase islamice a jucat și ea un rol important în consolidarea acestei legături de credință. Termenul *islam* începe să definească o comunitate – stat în 622, când profetul Mahomed se instalează la Medina, unde învățăturile sale sunt acceptate fără rezerve. În această perioadă, islamul și-a definit caracterul specific de religie care îmbină atât aspectele spirituale, cât și pe cele laice ale vieții, încercând să impună reguli atât în relația individului cu Dumnezeu, cât și în relațiile dintre oameni în cadrul unei organizări sociale bine conturate.

Astfel, au fost create nu doar o doctrină religioasă islamică, ci și o jurisprudență islamică, un stat islamic și alte instituții care să conducă această comunitate.

Baza social-economică a conceptului islamic despre stat are ca fundament prevederile Declarației universale islamice privind drepturile omului din 19 septembrie 1981, ce rezultă direct din Coran. Astfel:

- în activitatea lor economică, toți oamenii au dreptul să se folosească de bogățiile naturale, care sunt bunuri date de Allah. Oamenii au dreptul să dispună de mijloacele de existență, în conformitate cu legea (șaria). *Șaria islamică* sau legea musulmană se referă la totalitatea poruncilor sau interdicțiilor din Coran și din Sunnah (stilul de viață al profetului Mahomed);

- fiecare om are dreptul la proprietate, pe care o posedă individul sau împreună cu alte persoane. În cazul unor necesități de ordin social general, naționalizarea

unor mijloace economice este legitimă;

- doctrina serviciilor sociale, înțelese ca ușurare a suferințelor și ajutare a celor aflați în nevoie, face integral parte din învățătura islamului. Săracii au dreptul la o anumită parte din averea bogăților. Acest lucru se face printr-o taxă obligatorie, numită *zakat* (în arabă, purificare; denumirea indică faptul că o astfel de plată face averea ce-i rămâne unui om să fie pură din punct de vedere religios și legal). Dania aceasta, adică zăcatul este unicul impozit permanent pe care îl impune Coranul și se plătește anual, în mărime de 2,5% în cereale, vite și bani, în dependență de averea fiecăruia. Statul colectează *zakat*, care este folosit mai ales pentru a-i ajuta pe săraci. Coranul, însă menționează și alte scopuri ale zăcatului: răscumpărarea prizonierilor de război musulmani, plata datoriilor mari, plata salariilor colectorilor de impozite (și, prin extensie, a celor din învățământ și sănătate) și crearea unor locuri de adăpost pentru călători.

Toate mijloacele de producție urmează să fie utilizate pentru satisfacerea intereselor întregii comunități sociale (*Umma*); ele nu pot fi neglijate sau administrate rău. În scopul asigurării unei economii echilibrate și evitarea exploatarei, legea islamică interzice monopoliile, limitează activitatea comercială, interzice camăta. Dumnezeu promite prosperitate celor care le dau săracilor, acest fapt fiind privit ca un credit pe care Dumnezeu îl face să crească mult mai mult decât dobânda pe care ar avea-o din camătă. Să strângi bani fără să le dai ce li se cuvine săracilor atrage pedepsele cele mai grele pe lumea cealaltă, acest fapt fiind considerat una dintre cauzele majore ale decăderii societăților pe lumea asta. Din aceste considerente doctrina socio-economică propagă ideea unei comunități puternic consolidate a credincioșilor, care sunt declarați „frați unii într-alții”. Musulmanii sunt descriși ca

fiind „comunitatea de mijloc ce mărturișește pentru omenie”, „cea mai bună formă de comunitate produsă pentru omenire”, a cărei funcție este „să impună binele și să interzică răul”. Sunt puse în evidență cooperarea și „sfaturile bune” în cadrul comunității, iar adversarii din cadrul comunității trebuie să fie combătuți și înfrânți chiar și cu forța armelor, dacă problemele nu pot fi rezolvate prin convingere și arbitraj [3, p. 150];

- În societate sunt admise toate formele de activitate economică, cu condiția că acestea nu aduc prejudicii intereselor comunității (*Ummei*), nu încalcă legile și nu atentează la valorile islamice.

Seminarul internațional cu tema: „Statul și politica în condițiile islamului”, organizat între 3-6 august 1983, la Londra, de Institutul Musulman pentru cercetare și planificare, a adoptat o Declarație cu privire la conceptul ordinii islamice, din care rezultă unele trăsături esențiale ale statului musulman. Printre acestea se evidențiază următoarele două trăsături:

1) toată puterea aparține, în exclusivitate, lui Allah și de aceea orice stat musulman, subordonat puterii și ideologiei islamice, prin însăși natura sa se opune conducerii de către Allah;

2) religia și politica (practica politică) constituie un tot întreg și, ca urmare, orice interpretare a islamului, având ca bază separarea religiei de politică, este inadmisibilă pentru *Umma* – statul musulman unic, creat în baza islamului [16, p. 105-106].

Remarcăm și următoarele trăsături caracteristice statului musulman.

Islamul nu recunoaște ierarhia clericală și nu are un conducător religios. Există, totuși, instituții religioase și centre de pregătire care au învățați (*șeici*) renumiți în toată lumea. În plus, în toate țările musulmane există un învățat religios (*mufti*) numit de stat, ale cărui sfaturi

și interpretări (*fatwa*) se bucură de mare autoritate. Mișcările islamice în dezvoltare dar și diferiți credincioși apolitici nu mai recunosc aceste autorități controlate de stat. Dimpotrivă, ei cred în predicatori independenți. Alături de șeicii populari cu pregătire clasică, există și predicatori care pledează pentru un nou stil și își cuceresc audiența prin mijloace media, precum televizorul, internetul, casetele ș. a.

Islamul își găsește reflectare directă în simbolurile statului, în constituții, regulamente fundamentale. Astfel, drapelul Arabiei Saudite conține Shahadah: „Nu există nici un alt zeu în afara lui Allah, iar Mahomed este trimisul Său”. În Regulamentul din 1992, adoptat în Arabia Saudită, se consfințesc următoarele: „Bazele sistemului puterii” (art. 1): „Regatul Arabia Saudită este un stat arab suveran. Religia lui este islamul. Constituția o constituie cartea sacră a Atot supremului Allah și Sunnah Procului Său”.

Subordonarea statului principiilor islamului este proclamat direct în constituțiile din Maroc, Tunisia, Siria, Mauritania, Iran, Pakistan; codurile civile ale Egiptului, Siriei, Irakului propune judecătorilor să completeze lacunele legilor, urmând principiilor dreptului musulman. Legile Indoneziei prevăd corespunderea instituțiilor dreptului principiilor islamului.

O particularitate a statului musulman o constituie prezența unui șef de stat cu o putere exagerat de mare. Ca urmare, în multe state s-a păstrat monarhia absolută sau dualistă (Regatul Arabia Saudită, Sultanatul Oman, șeihatele Peninsulei Arabia, Maroc). Forma republicană de guvernământ, de cele mai multe ori, îmbracă veșmântul unei republici super-presidențiale (Algeria, Egipt, Irak, Liban, Libia, Sudan, Mauritania, Yemen). Prezintă interes guvernarea duală în Iran. Deși Republica Islamică Iran are un parlament ales democratic și un șef de stat, puterea

acestora este mult redusă. Un „*consiliu al gardienilor*”, format din 12 bărbați trebuie să aprobe toate legile și reglementările, verificând compatibilitatea lor cu islamul. Liderul religios, conducătorul suprem este ales de către adunarea experților și deține cea mai mare autoritate. El este comandantul suprem al forțelor armate, numește judecătorii, tot lui aparținându-i decizia finală în cadrul disputelor. Ayatallahul Khomeini, fost lider spiritual al revoluției islamice din Iran din 1979, conducător suprem până în 1989, este venerat și la ora actuală.

În mecanismul de stat al țărilor musulmane un rol special revine armatei. Uneori influența armatei asupra sistemului politic se manifestă prin prezența organelor comandamentelor supreme ale armatei, care exercită mai multe funcții ale statului.

Specific pentru statele musulmane e și faptul că unele funcții, caracteristice statului, sunt îndeplinite de autorități nestatale. Astfel, în majoritatea absolută a monarhiilor din Golful Persic activează *judecătorii ale șariatului islamic*. În „Cartea despre judecători”, scrisă în sec. X și păstrată până în prezent, se menționează că funcția de judecător e o activitate dumnezeiască, îl înalță pe om, îi acordă acestuia stimă și respect; a fi judecător înseamnă a îndeplini o obligațiune religioasă față de comunitatea credincioșilor. Pe de altă parte, funcția judecătorească inspiră omului neliniște sufletească și teamă. Îndeplinirea acestei funcții se înțelege, de fiecare, ca fiind o adevărată încercare și năpastă [15, p. 14]. Încă la etapa islamului timpuriu se preîntâmpina că judecătorul care va comite nelegiuiri „va fi tăiat fără cuțit”; „din trei judecători, doi se vor duce în iad și doar unul în rai”; „a tinde să fii judecător e o prestație, deși funcția e plătită bine” [15, p. 14-15].

Într-o situație specială nimerește și oricare alt jurist din lumea musulmană.

În legătură cu aceasta, autorul francez L. Milliot menționa: „Un jurist musulman este deprins să gândească că dreptul e construit din decizii concrete ce se pronunță zi cu zi, rezultând din necesitățile concrete ale momentului, și nu din principiile generale înaintate *a priori*, din care, mai apoi, se decide pentru fiecare situație. El va evita să facă generalizări și chiar să dea definiții” [8, p. 441, 448].

Formal, statul musulman are la bază egalitatea tuturor membrilor societății. Deosebiri și privilegiile bazate pe poziția în trib sau de rasă au fost respinse atât în Coran, precum și în renumita „Cuvântare de rămas-bun” a profetului Mohamed, pe care a ținut-o cu puțin timp înainte de moarte. Toți oamenii sunt, astfel, considerați „copii cu drepturi egale ai lui Adam” și singura diferență recunoscută în ochii lui Dumnezeu se bazează pe faptele bune și pe pietate. Străvechea instituție arabă a răzbnării inevitabile (*tha'r*) – potrivit căreia cel care era executat nu era neapărat ucigașul, ci un individ de același rang cu cel ucis – a fost anulată. Idealul preislamic etic de bărbăție a fost înlocuit cu unul mai uman, de virtute morală și credință [3, p. 150-151]. Cu toate acestea, conform unei legi, adoptate în 1981, în Republica Islamică Iran, 199 articole ale acesteia revin la prevederile islamice tradiționale ale dreptului penal: folosirea pe larg a pedepsei capitale, biciuirea, baterea cu pietre a vinovatului, pedeapsa conform legii talionului. În multe privințe, în același mod s-a procedat în Pakistan, Sudan, Mauritania.

În general, legea penală islamică tinde să îi surprindă pe cei care nu cunosc cerințele clare ale unui proces (de exemplu, cel puțin patru martori), aplicând pedepse foarte aspre pentru anumite infracțiuni, precum omorârea cu pietre a soțului sau soției care a comis adulter. Totuși, aplicarea lor, nefiind categorică, este exercitată doar în puține țări musulmane [4, p. 313].

Trăsături specifice sunt caracteristice, practic, în toate ramurile dreptului musulman. Așa, de exemplu, islamul propovăduiește căsătoria, iar Coranul consideră celibatul un fapt absolut excepțional. De aceea, monahismul ca mod de viață este aspru criticat în Coran. Poligamia, practică în Arabia preislamică, este permisă de Coran, care limitează însă numărul soțiilor simultane la patru, iar această permisiune este condiționată de faptul că tuturor soțiilor trebuie să li se facă dreptate.

Potrivit eticii generale a Coranului, legătura maritală se bazează pe „dragoste reciprocă și milă”, iar soții sunt considerați „fiecare podoabă celuilalt”. Legile moștenirii, prescrise de Coran, tind și ele să confirme ideea unei familii centrale – soț, soție și copii, precum și părinții soțului.

Dreptul părinților de a fi bine tratați este clar evidențiat în islam, iar Coranul proslăvește pietatea filială, și în special dragostea față de mamă, ca o virtute importantă.

Începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, în multe state musulmane are loc reformarea legislației. Acest proces are loc în domeniile în care conflictele cu prevederile tradiționale islamice sunt mai slabe.

După al Doilea Război Mondial, au loc schimbări esențiale în diverse ramuri ale dreptului musulman. Tot mai mult, se vorbește despre procesul de *aculturație juridică*, care desemnează „procesul de interacțiune a două culturi sau tipuri de cultură, precum și modificările care se produc ca urmare a comunicării dintre ele. Exegeza de specialitate precizează faptul că „aculturația” reprezintă mai mult decât simplul „contact” cultural; aculturația presupune interacțiunea dintre cele două culturi, întrepătrunderea acestora și efectul lor sintetic, nu o simplă „întâlnire”, „atingere” a celor două entități culturale. Astfel, aculturația se prezintă ca un proces social complex, care include aspecte pri-

vind „înlocuirea unor elemente culturale, combinarea unor elemente în complexe culturale noi, respingerea totală a unor elemente” [2, p. 18]. Efectul principal al aculturației juridice constă în transplantarea în sistemul juridic autohton a elementelor juridice străine. Ca urmare, în dreptul musulman și-au găsit oglindire o serie de prevederi normativ-juridice, în special, din sistemul dreptului romano-germanic, sistemul european. În această ordine de idei, sunt semnificative schimbările radicale care au avut loc în Turcia. Astfel, Imperiul Otoman, care a dominat timp de peste 600 de ani, s-a destrămat în 1918, după ce revoluția Junilor Turci i-a precipitat dispariția. Turcia a fost proclamată Republică în 1923, sub conducerea lui Mustafa Kemal Atatürk, iar califatul a fost abolit în 1924.

S-ar părea, că lumea musulmană își cedează pozițiile, se află într-un proces de decădere. Încă din 1917, unul din reformatorii moderni ai islamului Muhamed Iqbal a menționat că „musulmanii din ziua de azi preferă să hoinărească fără scop prin valea misticului elenico-persan, care ne învață să închidem ochii față de realitatea dură din jurul nostru și să ne fixăm privirea pe ceea ce este descris ca „iluminare”. Reacția sa a fost severă: „Din punctul meu de vedere, această automistificare, acest nihilism, de a căuta realitatea acolo unde nu există, este un simptom fiziologic, care îmi dă o idee despre decadența lumii musulmane” [10, p. 411]. Referindu-se la această problemă, profesorul francez René David scrie: „Orice urmă a dreptului musulman tradițional a dispărut în țările musulmane, care, se pare, tot mai mult își construiesc dreptul lor după maniera occidentală? Și rezultă din aceasta că, poate fi omis dreptul musulman din rândul marilor sisteme contemporane de drept ale lumii? Care nu ar fi progresul atins de țările musulmane în procesul de reconstru-

ire a dreptului conform modelului occidental, ar trebui să ne ferim de asemenea concluzii radicale. Cei mai experimentați autori, de asemenea, ne preîntâmpină de acest lucru: „Ultimul cuvânt în discuțiile cu privire la recepția instituțiilor de drept occidental, spune L. Milliot, va fi, probabil ... islamizarea lor” [8, p. 414]. Pentru aceasta există toate premisele:

- la începutul secolului XXI, islamul este cea mai răspândită religie din punct de vedere geografic. În prezent, 69% dintre musulmani trăiesc în Asia, 27% în Africa și aproape 3% în Europa;

- islamul se propagă ca o comunitate religioasă pe care Dumnezeu a împuternicit-o să impună omenirii legile Lui prin intermediul *jihadului* (în arabă, războiul sfânt). E suficient să ne amintim că numai la un secol de la moartea profetului Mohamed adepții săi au reușit să aducă o mare parte a popoarelor lumii – din Spania până în Asia Centrală și India – sub stăpânirea unui imperiu arabo-musulman. În prezent, musulmanii alcătuiesc a doua comunitate religioasă ca mărime din lume, după cea creștină;

- există o tendință conservatoare, care pune accent pe importanța caracteristicilor externe, precum vestimentația, acoperirea capului și respectarea îndatoririlor religioase. În plus, în secolul XXI, a devenit un obicei ca tot mai multe femei educate în Occident, să accepte de bună voie islamul și să-și acopere capul. Nu poate fi trecut cu vederea nici fluxul mare de emigranți din țările musulmane și, ca rezultat, crește vertiginos numărul musulmanilor din țările occidentale. Acest lucru se întâmplă în condițiile în care natalitatea băștinașilor din aceste țări este în descreștere. Prognoza demografică la nivel european nu este deloc încurajatoare. Până în anul 2050 populația celor 28 de state care fac parte din Uniunea Europeană se va micșora cu șapte la sută. Italia care are as-

tăzi 58 de milioane de oameni, va avea în anul 2050 doar 45 de milioane, iar Germania care număra 83 de milioane, va avea la sfârșitul secolului 52 de milioane.

În Europa sunt astăzi 35 de pensionari la 100 de persoane apte de muncă. În 2050 vor exista 75 de pensionari la 100 de oameni apti de muncă [11, p. 51]

Musulmanii, conform dreptului internațional umanitar, respectat de țările occidentale, pretind și își deschid numeroase moschei pe teritoriul statelor occidentale, în timp ce pe teritoriul de baștină a lor, cu excepția unor țări, acest lucru pentru adepții altor culte categoric este interzis. La etapa actuală apar numeroase grupări teroriste care urmăresc să răspândească prin violență sistemul democratic occidental. Astfel, rețeaua teroristă islamică Al-Qaeda, o rețea fundamentalistă totalitară și fără frontiere, și-a propus drept scop să curețe lumea arabă și, în ultimă instanță, lumea întreagă de „păgâni” și să impună o teocrație în conformitate cu legea islamică. Ceea ce distinge această rețea teroristă islamică este caracterul său global și descentralizat. Spre deosebire de terorismul internațional din trecut, Al-Qaeda depinde prea puțin de stat, fiind susținută financiar de afaceri din umbră și de diverse fundații. Recrutarea noilor adepți nu cunoaște limite naționale. Grupările și adepții Al-Qaeda sunt răspândiți în toate regiunile lumii, ceea ce face ca rețeaua să fie foarte flexibilă și mobilă în acțiunile ei.

Toate acestea, permit să concluzionăm că tipul istoric de stat și drept musulman nu numai că ocupă un loc important în realitatea juridică internațională, ci chiar are șanse reale de a deveni un tip istoric dominant.

Statul polițienesc. Problematika *statului polițienesc* (*Polissistaat*) este puțin studiată. Și mai puțin această problemă se studiază prin prisma tipurilor istorice de stat. Acest nihilism are loc în condițiile

în care statul polițienesc ține nu numai de trecut, ci și de prezent și mai are șanse reale de a supraviețui. Evident, cuvântul „polițienesc” derivă de la cuvântul „poliție”, iar ultimul, la rândul său, derivă din grecescul „polis”, care înseamnă Cetate în sensul de Stat: polis-ul sau cetatea semnifică, pe de o parte, „o unitate”, o societate globală, deosebită de alte polisuri, pe de altă parte, semnifică organizarea cetății în calitate sa de sistem politic sau de „politia”, cum îi spuneau vechii greci, la care „politia” înseamnă, atât comunitatea autonomă propriu-zisă față de alte comunități, cât și propria sa organizare, adică regimul politic” [12, p. 152]. Această accepțiune a noțiunii de „politia” ca formă de organizare statală, de regim politic a unui stat, dar și de realizare practică a sa ni s-a transmis până în prezent prin noțiunile de „politică” și „poliție”. Între aceste două categorii există strânse legături, căci domeniul de activitate a poliției, văzută și înțeleasă ca o autoritate publică (minister, comisariat) sau ca o instituție statală, coincide practic cu cel al politicii interne. Prin intermediul poliției statul, pe de o parte, realizează funcția de apărare și garantare a ordinii și liniștii sociale, iar, pe de altă parte, manifestă presiune și represii împotriva guvernaților. Ultima semnificație, ca regulă, dă o imagine mai mult negativă decât pozitivă asupra poliției. Acest lucru se răsfânge și asupra statului, când e vorba de statul polițienesc.

Statul polițienesc se caracterizează prin condițiile speciale de apariție a lui și prin destinația sa specială, care și determină identificarea sa ca tip istoric netraditional de stat. În unele condiții și realități istorice, cum ar fi cazul Franței, Germaniei, statul polițienesc apare și se manifestă ca garant și instrument de constituire a națiunii, contribuind la desăvârșirea procesului de formare și consolidare a acesteia, luptând cu particularismul și asigurând uni-

rea cnezatelor, provinciilor, pământurilor etc. naționale într-un stat centralizat național. Necesitatea statului național centralizat decurge din faptul că dezvoltarea economiei cere existența unui instrument care să favorizeze cuprinderea populației într-o piață națională, nedivizată care să asigure unirea în limitele frontierelor sale a tuturor membrilor comunităților naționale și care să sprijine procesul obiectiv de formare a limbii și culturii naționale.

În alte condiții, cum ar fi cazul Rusiei, Austro-Ungariei, statul polițienesc apare în calitate de formă politică de organizare a imperiului, a regimului politic al unui stat chemat nu numai să asigure ordinea într-un imens spațiu neomogen din punct de vedere etnic, să garanteze intacte neștirbite frontierele existente, ci să și dicteze, să impună tuturor voința imperială. După cum menționează profesorul rus V. I. Cervoniuk, condițiile apariției statului polițienesc în Rusia au fost specifice. Istoricii susțin apariția statului polițienesc pe timpul reformelor lui Petru I, sau în așa-numita perioadă a dictaturii educative. Constituirea unui stat polițienesc autentic e determinată de formarea în Rusia a unui sistem administrativ centralizat de comandă (a doua jumătate a secolului XVIII) [16, p. 109]. Acest stat polițienesc, în opinia profesorului A. B. Vengherov, a continuat să existe și în anii „puterii sovietice”, când la unele etape de evoluție a statului, „forma sovietică de guvernare a transformat statul într-o monarhie, acesta devenind dictatura unui singur om, dictatura „Secretarului General al PCUS”. Puterea „Marelui conducător al Statului sovietic, puterea Secretarului General – constituie o nouă formă a monarhiei nelimitate, absolute” [13, p. 254].

Statul polițienesc este statul în care se impune puterea executivă, chiar dacă acest lucru e în detrimentul celorlalte două puteri: puterea legislativă și puterea

judecătorească. Este statul în care autoritatea administrativă, în mod discreționar și cu o libertate de decizie mai mult sau mai puțin completă, poate să aplice tuturor toate măsurile pe care le consideră ca utile. Acest stat se bazează pe bunul plac al conducătorului: nu există nici o adevărată limită juridică pentru activitatea puterii, nici o reală protecție a cetățenilor față de putere. Puterea administrativă comandă și decide totul: nu există probleme pe care ea nu ar putea să le influențeze, să le impună rezolvarea, nu există norme juridice care ar limita-o. Astfel, „statul polițai, chiar dacă acordă un loc întins dreptului, acest drept este lipsit de orice element de ambivalență, de reciprocitate. Plasat sub semnul unilateralității el nu este decât expresia supremației statale, învelișul puterii acesteia, servind impunerea obligațiilor față de administrați, statul polițienesc nu este în schimb și izvorul constrângerii față de guvernanți și administrație. Dreptul statului polițienesc este un drept pur instrumental, asupra căruia dispune de o totală stăpânire, fără a fi ținut sau obligat să respecte norme superioare care să i se impună, servind doar pentru a se impune obligații administrațiilor, fără ca în schimb să fie sursa de constrângere pentru administrație, el este expresia condensată a întregii puteri administrative” [6, p. 68].

Din cele spuse, rezultă că în statul polițienesc rolul dominant revine indiscutabil puterii executive, iar instrumentul acestei puteri, poliția, dobândește un prim loc în administrația țării. Susținătorul acestei doctrine este Cristian Wolff (1679-1754), filosoful oficial de stat al lui Frederic cel Mare, regele Prusiei. În concepția statului polițienesc, statul apare ca factorul hotărâtor în voința oamenilor. Șeful statului cere cea mai desăvârșită supunere, nu în numele său personal, ci în numele statului pe care-l servește. Scopul statului este prosperarea tuturor, fericirea poporului.

Sunt cunoscute spusele lui Frederic cel Mare: „Poporului, ca și unui copil bolnav, trebuie să-i arăți, ce acesta urmează să mănânce și să bea”. Astfel, puterea, indiferent care i-ar fi forma sau originea, are dreptul nelimitat de a face orice. Această doctrină, de origine medievală, aplicabilă necondiționat statului polițienesc, își găsește referință chiar la începutul secolului XX, când în 1910 „împăratul Wilhelm al II-lea într-un discurs ținut la Koblenz, repetă vechea formulă medievală, că el deține puterea de la Dumnezeu și de la sabia sa și că nu are să dea socoteală nimănui aici, pe pământ, de modul cum a exercitat puterea, ci numai divinității care l-a investit” [9, p. 77].

Statul polițienesc este statul în care lipsesc tradiții politice și juridice stabile, înrădăcinate în activitatea autorităților publice, fapt ce stimulează, sau, mai precis spus, provoacă structurile statale să utilizeze metode ilicite, polițienești, iar pe cetățeni și asociațiile lor îi impune în situația când aceștia sunt nevoiți să se abată de la prevederile legii. O asemenea practică se întâlnește tot mai frecvent și devine chiar obișnuită pentru statul polițienesc. Lipsa tradițiilor politice și juridice stabile, licite, formează acel vacuum, gol care obiectiv pun statul și structurile sale într-un regim funcțional special. Ca urmare, statul polițienesc se caracterizează nu numai prin faptul **ce el face**, ci, principalul, **cum face** [16, p. 110].

Statului polițienesc îi este caracteristică o ierarhizare strictă a puterii executive care se extinde neconținut în toate domeniile. Ca urmare, aparatul de stat devine tot mai numeric și costisitor. Un loc substanțial în mecanismul statal revine armatei, poliției, securității, închisorilor, adică aparatului represiv. S-ar părea, că statul polițienesc e „un stat puternic”. În realitate, însă, e un stat slab, neputincios. Se știe, că puterea statului e direct proporțională cu

puterea poporului, cu posibilitățile reale ale fiecărui cetățean. În această ordine de idei, Oskar Lafontaine și Chiste Müller de la Institutul Friedrich Ebert din Germania au ajuns la concluzia că este necesar „un stat puternic”, care să dispună de pârgii suficiente „pentru a îndeplini sarcini de ordonare, clar delimitate și descrise”. Totodată ei atrag atenția că implicarea statului trebuie să fie moderată, deoarece în cazul în care „posibilitățile sale de intervenție limitează posibilitățile de acțiune ale cetățenilor prea mult, atunci statul pierde din autoritate și din credibilitate” [5, p. 77].

Statul imitativ (imitația statului). În opinia teoreticienilor, statul se caracterizează prin câteva elemente sau dimensiuni istorice și politice cumulate calitativ. Acestea stau la baza oricărui stat și fără ele statul e de neconceput. La ele se atribuie teritoriul, populația (națiunea), puterea publică exclusivă sau suverană (suveranitatea). Ele condiționează atât apariția, cât și dispariția statului. Fără acestea, un stat nu poate fi considerat ca **existent**.

Statul inexistent este lipsit de elementele de fapt pe care le presupune natura sau obiectul său și în absența cărora el este imposibil de închipuit atât din punct de vedere logic, cât și din punct de vedere juridic. Astfel, statul inexistent **este numit numai impropriu** „stat”, căci în realitate el constituie doar o farsă, un simplu simulacru de stat. E vorba, propriu-zis, de o imitație, de o reproducere, o contrafacere artificială a statului. Cu asemenea „state” ne confruntăm în cazul unor dezmembrări teritoriale, separatism, cum ar fi cazul așa-numitei republici moldovenești nistrene, create artificial de forțele proimperiale ruse. De fapt, după același scenariu, forțele proimperiale ruse au creat două „state” pe teritoriul Georgiei, iar, mai apoi, „republica Lugansk” și „republica Donețk”, pe teritoriul Ucrainei. Evident, toate aceste „republici” nu sunt decât niște pseudo-

state. Nulitatea lor nu este nevoie să fie prevăzute de constituție, nici declarată de judecător, căci în o asemenea ipoteză pretinsul „stat” este din start inexistent, neproducând nici un efect juridic.

Acesta e *primul sens* în care poate fi vorba de *imitația statului*, de *statul imitativ*. Despre statul imitativ mai poate fi vorba și în *alt sens*, la care ne vom referi în continuare.

În viziunea profesorului V. I. Cervoniuk, statul imitativ „e statul, activitatea și rezultatul practic al căruia contravine destinației sale sociale” [16, p. 114]. Un asemenea stat poate apărea și poate să existe la diferite etape de dezvoltare istorică, inclusiv și la etapa actuală. Un asemenea stat tinde să-și păstreze imaginea unui stat civilizat, să-și dovedească cursul său spre un stat democratic de drept. Atributele externe ale acestui stat își găsesc reflectare și în constituție. Activitatea practică a statului, însă, ne convinge în altceva: statul doar imitează realizarea celor prevăzute de constituție.

Prevederea constituțională, conform căreia puterea aparține poporului, în statul imitativ semnifică altceva: „Puterea politică și puterea publică au fost acaparate de cei cu bani; ei sau interpușii lor fac și desfac totul. Democrația noastră formală este învelișul derutant al **pluto-crației cenzitare** instalată la toate nivelurile care produc profit... Poporul a devenit o entitate abstractă, impersonală. Cei ce pretind a-l reprezenta fac și desfac alianțe politice, alegându-se... între ei. „Lupta” dintre adversari este jocul de scenă al înțelegerilor de culise menite să-i permanentizeze în pozițiile de decizie” [7, p. 137-138].

Separarea formală a puterilor și activitatea statului mărturisesc despre imitarea separării, deoarece puterea reală e concentrată în mâinile elitei, interesele căreia le reprezintă și le realizează sta-

tul. Voința statului, exprimată în legi sau acte normative ale guvernului, iar, deseori, prin intermediul hotărârilor instanțelor judecătorești, și este voința elitei – a unui grup relativ mic de oameni (care au legalizat, prin intermediul statului și administrației sale, grupurile criminale, reprezentanții slugarnici ai mijloacelor de informare în masă, marii financiari, bancheri, interesele cărora coincid cu cele ale reprezentanților elitei) [16, p. 114].

Statul imitativ permite adoptarea unor legi democratice, care exprimă voința generală și nu interesele corporative ale elitei guvernante. Însă, datorită faptului că puterea reală aparține structurilor executive, aceasta dă posibilitatea de a bloca acțiunea efectivă a legilor și a le reduce la nimic prin intermediul organelor executive ale puterii. Ca rezultat, chiar dacă unii consideră dreptul ca o codificare a moralității, bazată în mare parte pe credința creștină, se constată, în final, o reală distanțare a dreptului de morală și religia creștină.

Reforme, proclamate și reclamate pe larg, au un caracter declarativ. Mai mult ca atât, ele doar sunt realizate în măsura în care întăresc și mai mult pozițiile și puterea elitei guvernante. Concursurile, declarate pe larg, pentru ocuparea unor posturi vacante sunt, evident, formale, deoarece din timp se știe cine urmează să le câștige.

Lupta cu criminalitatea, reformele sistemului judecătoresc și a procuraturii, a altor organe de ocrotire a normelor de drept, are loc doar în limita prin care acestea nu atentează la pozițiile-cheie ale elitei. Pot fi intentate numeroase dosare penale, sute și sute de oameni trași la răspundere penală, inclusiv și în rândul celor suspuși (dar care, din anumite motive, nu mai sunt necesari sistemului). Dar aceasta se face pentru spectatorii interni și externi, în scopuri propagandiste, pen-

tru a convinge societatea că autoritățile publice sunt combinate, vigilente, nu trec cu vederea nici o încălcare a normelor juridice, luptă necruțător și efectiv pentru un „stat democratic, de drept”.

Statul imitativ acceptă pluralismul politic și ideologic, pluripartitismul, permite activitatea instituțiilor democratice și chiar opoziția, la guvernare. Însă toate acestea sunt admise doar în măsura în care nu dispun de surse, mijloace eficiente, posibilități reale pentru a schimba starea reală de lucruri. Plus la toate, ele creează un decor social democratic convenabil diriguitorilor.

Imitarea unor activități „rodnice” e caracteristică nu numai autorităților publice supreme, ci și autorităților publice centrale și locale, organizațiilor și instituțiilor statale. Un așa stat își naște și tipul special al funcționarilor publici. Aceștia sunt agresivi, orgolioși, înfumurați, fără spirit de inițiativă constructivistă, lingușitori și,

ca regulă, nu prea cu studii serioase, adică necărturari, orientați ferm nu spre a atinge rezultatul scontat prin mijloace licite, ci doar să imiteze activitatea care direct contravine scopurilor sociale utile.

În aceeași manieră, în aceeași măsură, cu un ritm sporit au loc reformele economice: schimbarea formelor de proprietate, restructurarea economică, naționalizarea și denaționalizarea, deschiderea unor bănci economice, întărirea cursului valutei naționale ș. a. Sunt impresionante, cel puțin pentru public, succesele economice pe arena internațională, atragerea capitalului și a investițiilor străine. Poate, nu prea impresionantă e activitatea financiară a statului imitativ, poate că dispar miliarde și pentru aceasta e mai oportună lipsa transparenței.

Dar, ce e și principal, se mențin pozițiile, se instrumentează „revoluția”, continuă „schimbarea”, menită să eternizeze adormirea mulțimii și supraviețuirea elitei conducătoare.

BIBLIOGRAFIE

1. Aslund A. The Role of the state in the Transition for Capitalism // Moore J (ed) Legacies of the Collapse of Marxism. L., 1994.
2. Dicționar de sociologie. București: Babel, 1993.
3. Enciclopedia Universală Britanică. (în 16 volume.) Volumul 8. București: Litera, 2010.
4. Marea enciclopedie a cunoașterii (în 6 volume). Volumul 4. Religie și filozofie. București: Litera internațional, 2009.
5. Mazilu D., Teoria generală a dreptului. Curs universitar. Ediția a II-a. București: All Beck, 2000.
6. Miculescu P., Statul de drept. Lumina Lex, București, 1998.
7. Mihai Gh. C., Humă Ioan, Întâlniri colocviale privind întemeierile dreptului. Iași: Tipo Moldova, 2012.
8. Milliot L., La pensée juridique de l'Islam, Revue internationale de droit comparé, 1954.
9. Negulescu P., Alexianu G., Tratat de drept public. Vol. 1. Editura casa Școalelor, 1942.
10. René David, Les grandes systèmes de droit contemporaines (Droit Compare). Dalloz, 1966.
11. Voicu C., Voicu A. C., Teoria generală a dreptului. Curs universitar. București: Universul Juridic, 2013.
12. Vuillerme Jean-Luis, Le concept de système politique. PUF, 1989.
13. Венгеров А. Б., Теория государства и права. Учебник. Москва: Изд-во Омега-Л, 2008.

14. Жданов Н. В. Исламская концепция миропорядка. Москва: Международные отношения, 2003.
15. Муххамад Ибн Хорис Ал-Хушани, Книга о судьях. Москва, 1992.
16. Червонюк В. И. Теория государства и права. Учебник. Москва: Инфра, 2006.

Prezentat: 11 februarie 2020.

E-mail: silvia.goriuc@rambler.ru